

فاصله «قانون» تا «اجرا»

در عملیات بانکداری

بدون ربا چقدر است؟

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

اسلامی با قانون و مقررات مربوط به آن در واحدهای بانکی تفاوت زیادی وجود دارد.

به نظر می‌رسد که گرچه مشکلات اجرایی قانون عملیات بانکداری بدون ربا متعدد و متنوع است، اما همینقدر که مقامات مزبور به لحاظ ملاحظات مدیریتی در دستگاه‌های دولتی تصریح کرده‌اند که در اجرای عملیات بانکداری بدون ربا، باید تجدیدنظر و بازنگری شود، ستودنی است.

برنامه‌ریزی‌های اقتصادی در ابعاد خرد و کلان است، آنان ضمن نقد عملیات کنونی بانک‌ها، خواستار تجدیدنظر در نحوه اجرای آن شدند.

در مصاحبه‌هایی که طی روزهای اخیر صورت گرفت، مدیران عامل بانک‌ها در گفت‌وگو با خبرنگار "بانک و اقتصاد" ضمن آن که خود را فقط مجری سیاست‌های پولی و اعتباری، مصوب شورای پول و اعتبار دانستند، جملگی گفتند: میان اجرای عملیات بانکداری

همه‌ساله در آستانه برگزاری هفته بانکداری اسلامی، زمینه نقد و ارزیابی عملیات بانکداری بدون ربا فراهم می‌شود. امسال نیز شماری از مدیران عامل بانک‌های تجاری و تخصصی در گفت‌وگوهای دوره‌ای با خبرنگاران رسانه‌ها، باراً به گزارش عملیات بانک تحت نظر خود، به نقد و ارزیابی عملیات بانکداری بدون ربا پرداختند. امسال جدای از سال‌های گذشته، به دلیل آن که ظاهراً "اصلاحات" محور

به مناسبت هفته بانکداری یکی از رویدادها و مناسبت‌های شهریور ماه، هفته بانکداری است. در شماره ویژه سال گذشته به همین مناسبت بسیار سخن‌ها گفتیم، ولی در شماره ویژه امسال زمام سخن را به دیگران سپردیم. هم از بیرون سیستم بانکی و هم از درون آن. این دوستان از دیدگاه خود و با نگاه خاص خود، به شرح مسایل و روابط سیستم بانکی پرداختند، هم روابط درون سازمانی و هم بیرون سازمانی، هم روابط فرادستی و هم روابط حاکمیت با سیستم بانکی و هم روابط سیستم بانکی با مردم، هم روابط مدیران سیستم با کارکنان و هم روابط کارکنان با مدیران و... برای تهیه این مجموعه از خدمات همکاران، محسن ایلچی برخوردار بودیم. هم از ایشان و هم از میهمانان مصاحبه شونده تشکر می‌کنیم. بانک و اقتصاد

مدیر عامل بانک توسعه صادرات:

بانکداری ما در پاره‌ای موارد با بانکداری بین‌المللی تطابق ندارد

دکتر نوروز کهزادی می‌گوید: با وجود آن که ما یک بانک تخصصی هستیم، به آسانی عملیات و فعالیت‌های بانکی تعریف شده را با مقررات بانکداری بدون ربا انجام می‌دهیم و شاید بتوان گفت که در ۸۰ درصد اجرای عملیات بانکداری بدون ربا، هیچ مشکل خاصی نداریم و تنها ۲۰ درصد اجرای این قانون برای ما مشکلاتی را ایجاد کرده و آن هم به این دلیل است که ما یک بانک تخصصی صادراتی هستیم و مجبوریم که با سایر نظام‌ها و سیستم‌های بانکی جهان در ارتباط باشیم و در نتیجه، عدم تطابق پاره‌ای از مقررات بانک‌های ایرانی با بانک‌های خارجی مشکلاتی را ایجاد کرده است.

وی سپس در پاسخ به این پرسش که به طور مشخص، کدام بخش از عملیات بانکی ایران غیر قابل اجراء است و با سیستم‌های بانکداری بین‌المللی همسویی ندارد، گفت: مثلاً در انعقاد برخی از قراردادهای بانکی به منظور توسعه صادرات محصولات و ارائه خدمات به صادرکنندگان در مبادلات بین بانکی با مشکلات رو به رو شده‌ایم.

وی در ادامه افزود: بانک توسعه صادرات در حال تدوین یک طرح برای رفع مشکلات اجرای عملیات بانکداری بدون ربا و انطباق آن، به ویژه در عقد قراردادها با بانکداری بین‌المللی است که به نظر با اجرای این مقررات، مشکلات در این بخش حل خواهد شد.

سرپرست بانک ملی ایران:

ما مجری هستیم، مشکلات را به سیاستگذاران بگویید

فریدون توحیدی مقدم، سرپرست بانک ملی ایران نیز در مصاحبه دوره‌ای مدیران عامل بانک‌های تخصصی و تجاری در آستانه هفته بانکداری اسلامی به خبرنگار ما گفت: این که بگوییم عملیات بانکداری بدون ربا اساساً صحیح نیست، کاملاً اشتباه است، چون که این قانون با حضور فقها و کارشناسان ارشد امور بانکی تهیه و تدوین شده، اما شما می‌توانید بگویید که از ضوابط قانونی بانکداری اسلامی تا اجرای آن اختلاف به چشم می‌خورد.

وی افزود: یک بخش از مشکلات، به شورای پول و اعتبار باز می‌گردد، چون این شورا است که نرخ سود سپرده‌ها و تسهیلات را اعلام می‌کند و بالطبع، همان‌گونه که می‌بینید،

نرخ سود به سپرده‌ها با نرخ تورم در جامعه همخوانی ندارد.

توحیدی مقدم سپس اشاره کرد: یا شما می‌بینید که نرخ سود دریافتی برای تسهیلات، گاه از نرخ تورم در جامعه هم افزایش می‌یابد و در نتیجه، هزینه دریافت تسهیلات برای مشتریان بالا می‌رود. حال، اگر این نرخ بر اساس قانون بانکداری به صورت شناور تعیین شود، برخی مشکلات حل خواهد شد.

وی افزود: به نظر، این ناهمخوانی در سیاستگذاری‌های پولی و اعتباری باید اصلاح شود و نرخ‌ها واقعی گردد، چون نحوه اجرا و تصمیم‌گیری‌ها با مقررات متفاوت است و این انتقاد هم وجود داشته که معاملات بانکی غیر شرعی است.

سرپرست بانک ملی در ادامه سخنان خود بانک‌ها را عامل اجرای سیاست‌های پولی خواند و افزود: اگر هم مشکلاتی در این زمینه موجود است، به بانک‌ها باز نمی‌گردد. در نتیجه، سیاست‌های اعتباری کلان برای همه بانک‌های تجاری و تخصصی یکسان است و آنها موظف به اجرای مصوبات شورای پول و اعتبار در تمام زمینه‌ها هستند. با وجود این، برنامه آموزش عملیات بانکداری بدون ربا را هم جدی گرفته‌ایم و به کارکنان آموزش می‌دهیم.

محمود بهمنی، استاد دانشگاه:

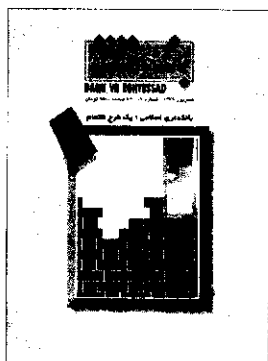
در بانکداری اسلامی پول به سرمایه تبدیل می‌شود

دکتر محمود بهمنی، مدرس علوم بانکی در دانشگاه نیز گفت: اگر بانکداری اسلامی به طور دقیق اجرا شود، نرخ تورم در کشور کاهش خواهد یافت. وی افزود: در بانکداری بدون ربا پول به سرمایه تبدیل می‌شود و سود به سرمایه تعلق می‌گیرد و به سپرده‌گذاران سود واقعی پرداخت خواهد شد و وقتی منابع به سوی امور و طرح‌های کاملاً اقتصادی هدایت شوند و نرخ سود نیز شناور باشد، نرخ تورم پایین خواهد آمد.

مدیر عامل بانک کشاورزی:

ما با عملیات بانکداری بدون ربا مشکل نداریم

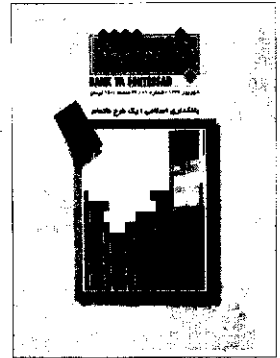
مهندس جلال رسول‌اف، مدیر عامل بانک کشاورزی هم در آستانه هفته بانکداری بدون ربا در پاسخ به خبرنگار ما که از وی پرسید: به نظر شما، میزان انحراف

● مدیران عامل بانک‌ها خود را «فقط» مجری سیاست‌های پولی و اعتباری مصوب شورای پول و اعتبار می‌دانند.

● مهندس رسول‌اف: کسی نمی‌تواند ادعا کند که عملیات بانکداری بدون ربا به طور کامل اجرا می‌شود.

● مدیر عامل بانک سپه: در حال حاضر، زمینه برای شناور سازی نرخ سود بانک‌ها وجود دارد.

قرار گیرند، باید مشتریان نیز با اهداف عملیات بانکداری بدون ربا آشنا شوند.

وی در خصوص شناورسازی نرخ سود تسهیلات در نظام بانکداری و عدم اجرای مصوبات قانون بانکداری بدون ربا گفت: چند سال قبل زمینه اجرای شناورسازی نرخ سود در بانک‌های دولتی وجود نداشت، اما ظرف سال‌های اخیر با توجه به اصلاحات و تغییرات اقتصادی به نظر می‌رسد که زمینه شناور شدن نرخ سود بانک‌ها وجود دارد.

سیف در پایان این مصاحبه یکی از دلایل عملی شدن چنین تصمیمی را کاهش نرخ تورم، به ویژه در سال جاری می‌داند و می‌گوید: زمینه اجرای چنین تصمیمی اکنون وجود دارد.

دکتر مهدوی، استاد دانشگاه:

هیچ قانونی نیست که در نوع خود کامل و جامع بوده و نیاز به اصلاح نداشته باشد

در ادامه نظرخواهی از مدیران و دست‌اندرکاران و صاحب‌نظران در امور بانکی، از دکتر سید حسین مهدوی نجم‌آبادی، عضو هیأت علمی مؤسسه عالی بانکداری ایران پرسیدیم: با توجه به اذعان مدیران بانک‌ها به ایجاد فاصله بین قانون و عملیات اجرایی بانکداری اسلامی، به نظر شما مشکل در کجاست: آیا روح قانون با تحولات بانکی و نیازهای عمومی جامعه امروز همخوانی ندارد، آیا مجریان از عملیات بانکداری بدون ربا درک و آگاهی صحیحی ندارند، یا اینکه تصمیمات شورای پول و اعتبار مغایر یا مانع اجرای قانون است؟

نظریات مشروح ایشان به این شرح است: درباره قانون عملیات بانکی بدون ربا و ضوابط و مقررات اجرایی آن باید گفت که اولاً، هیچ قانونی نیست که در نوع خود کامل و جامع بوده و نیاز به اصلاح نداشته باشد. این مطلب از دو دیدگاه صحیح به نظر می‌رسد: از دید اول، به هر صورت قوانین هر قدر جامع و کامل باشند، باز هم ممکن است نقایص، اشتباهات و اشکالاتی داشته باشند که باید متعاقباً اصلاح شوند. از دید دوم، معمولاً قوانین برای زمان و شرایط خاصی وضع می‌شوند. از اینرو، با گذشت زمان و تغییر شرایط زمانی در اثر تغییر فکری، تکنولوژیکی، استراتژیکی... نیاز به تجدید نظر و اصلاح دارند. قانون عملیات بانکی بدون ربا و ضوابط و مقررات آن نیز از این قاعده مستثنا نیستند، لکن خوشبختانه باید

بانکداری اسلامی از اجرا تا قانون چقدر است؟ خاطر نشان کرد: من مطمئن هستم کسی نمی‌تواند ادعا بکند که عملیات بانکداری بدون ربا در نظام بانکی کشور به طور کامل اجرا می‌شود، چون که از قوانین و مقررات تا مرحله اجرا، فاصله بسیار است.

وی ادامه داد: اما بانک کشاورزی به لحاظ اجرای عملیات بانکداری اسلامی با کمترین مشکل روبه‌رو است، زیرا این بانک یک بانک دولتی تخصصی است و در خصوص اعطای تسهیلات به طرح‌های مختلف، توجه‌های اقتصادی و نظارت کامل را اعمال می‌کند.

رسول اف در ادامه مصاحبه، تثبیت نرخ سود متعلقه به سپرده‌ها و تسهیلات از سوی شورای پول و اعتبار را یکی از علل عدم اجرای کامل بانکداری بدون ربا دانست و گفت: چنانچه نرخ سود تسهیلات و سپرده‌ها شناور باشد و با توجه به مشارکت سپرده‌گذاران در طرح‌ها تضمین شود، بخشی از مشکلات اجرای بانکداری بدون ربا حل خواهد شد.

مهندس رسول اف در پاسخ به این پرسش که آیا "فقط" مشکلات قانون بانکداری اسلامی به مقوله مورد اشاره باز می‌گردد؟ گفت: من اکنون جمع‌بندی دقیقی از مسأله ندارم، اما کارشناسان در همایش‌های سالانه اشکالات متعددی را بر این عملیات گرفته‌اند.

مدیر عامل بانک سپه:

نرخ سود بانک‌ها را شناور کنید

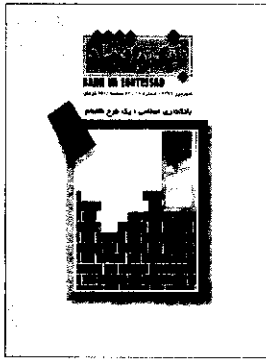
ولی... سیف، مدیر عامل بانک سپه می‌گوید: بالطبع با اجرای عملیات بانکداری بدون ربا از سال ۱۳۶۳ نظام بانکداری دچار تحول شد، اما طی سال‌های مختلف از جانب مجریان و کارشناسان انتقاداتی بر اجرای آن صورت گرفته که به گمان بنده، زمینه رشد و ارتقای عملیات بانکداری اسلامی را فراهم ساخته است.

سیف سپس با اشاره به اینکه تدوین عملیات بانکداری بدون ربا از فیلترهای مختلفی گذرانده شده و هیچ شایبه ربوی بودن در آن وجود ندارد، گفت: ممکن است در اجرا مشکلاتی وجود داشته باشد، اما باید در مرحله اصلاحات در روش‌های اجرایی بانکداری اسلامی اشکالات برطرف شود. وی افزود: در اجرای عملیات مزبور، دو گروه وجود دارند: ابتدا، کارمندان و کارپردازان بانک‌ها که مقررات را اجرا می‌کنند. سپس، مشتریان بانک‌ها که از خدمات بانکی استفاده می‌کنند.

وی در ادامه خواستار آموزش و آشناسازی بیشتر کارمندان و کارپردازان بانک‌ها در اجرای عملیات بانکداری بدون ربا شد و گفت: برای آنکه عقود به نحو مطلوب اجرا شوند و وجوه در مسیر مصارف مورد نظر

● آیا عملیات بانکداری بدون ربا محتاج بازنگری و تجدید نظر نیست؟

● دکتر کهزادی: عدم تطابق پاره‌ای از مقررات بانک‌های ایرانی با بانک‌های خارجی مشکلاتی را ایجاد کرده است.

کلان دیگر اقتصادی در جهت بهبود نیاز به تجدید نظر دارد. با توجه به این مراتب، قاعدتاً سیاستگذاری پولی نیز همگام و همراه با دیگر سیاست‌های کلان اقتصادی باید به تدریج و در درازمدت، در جهت اصلاح ساختار نرخ‌های سود تسهیلات اعطایی، نرخ‌های سود سپرده‌ها به منظور اعمال تعدیلات لازم در این متغیرها و همچنین تعدیلات و اصلاحات لازم دیگر در سایر موارد سیاست پولی بعمل آید.

نکته آخر سؤال درباره بخش اجرایی، یعنی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری بود. در این مورد باید گفت ضمن اینکه در بسیاری از موارد عملیات بانک‌ها با موفقیت توأم می‌باشد، لکن در برخی موارد دیگر این عملیات با مشکلات و نارسایی‌هایی روبرو است و این مشکلات نشأت گرفته از "نحوه اجرای" قانون و مقررات است و چندان ربطی به خود قانون و مقررات، یا تصمیمات شورای پول و اعتبار ندارد. همانطوریکه ذکر شد، هم قانون و مقررات و هم تصمیمات شورای پول و اعتبار در نوع خود مناسب بنظر می‌رسند، لکن در عمل عمده این مشکلات و نارسایی‌ها از برخورد سلیقه‌ای افراد در مورد فعالیت‌های بانکی، تفسیرهای متفاوت از قانون و ضوابط و مقررات، عدم آگاهی از این موارد، کمبود آموزش، کم‌بآوری و نابآوری بسیاری از مسوولان و مقامات بانکی و مؤسسات اعتباری در مورد قوانین و مقررات و کم‌بآوری و نابآوری بسیاری از مردم در همین موارد، کند عمل کردن بانک‌ها به دلایل مختلف، از جمله به دلیل دولتی بودن بانک‌ها، ناشی شده و رویهمرفته باعث رفتارهای متفاوت در مورد عملیات بانکی و احیاناً نادرست عمل کردن قانون و مقررات و نهایتاً نارضایتی گروهی از مراجعان بانک‌ها شده است.

جالب اینجاست که بسیاری از مجریان تصور می‌کنند که به ضوابط و مقررات و شیوه عمل بانکداری اسلامی آگاهی کامل دارند، در حالیکه می‌توان اذعان داشت که بیشتر آنها اشراف کامل و جامع نسبت به این امور ندارند، یا لاقلاً تصوراتی متفاوتی از آنها دارند. در نتیجه، همه این رفتارها موجبات عملکردهای متفاوت و بعضاً موجبات نارضایتی گروهی از مراجعان و مشتریان بانک‌ها را فراهم آورده است.

آموزش بیشتر و یکنواخت کارکنان نظام بانکی، به منظور ایجاد هماهنگی در عملیات بانک‌ها و جلوگیری از تفاسیر و تعابیر مختلف از قوانین و مقررات و آموزش مردم می‌تواند بسیاری از مشکلات و نارسایی‌های مشابه را در سراسر سیستم بانکی برطرف کند.

توجه داشت که چارچوب و زیر بنای اصلی این قانون عمدتاً نشأت گرفته از تعالیم و موازین اسلامی، به ویژه از موازین فقه شیعی است که عموماً غیر قابل تغییر می‌باشد. البته روش‌های اجرایی قانون و مقررات می‌تواند در جهت بهبود روش‌ها، بکارگیری تکنولوژی پیشرفته، حذف مقررات پیچیده و دست و پاگیر، ساده کردن روش‌های اجرایی، پذیرش محاسبات و اسناد مکانیزه به صورت رسمی، اعتلای سطح کیفیت خدمات بانکی، افزایش سرعت ارائه خدمات و عملیات بانکی و... تغییر کند. مجدداً تکرار می‌کنم که این تغییرات، عموماً تغییرات شکلی و روشی است و نه تغییراتی که محتوایی بوده و متکی بر موازین اسلامی باشد، زیرا این ضوابط و مقررات، هنگام تصویب مورد تأیید مقامات فقهی و شرعی ذیصلاح قرار گرفته و تغییر آنها، به سادگی امکان‌پذیر نیست.

و اما مصوبات شورای پول و اعتبار، در واقع، مصوبات مقام سیاستگذار پولی است که این سیاستگذاری در کشور ما مستقل از سایر سیاستگذاری‌های اقتصادی نیست. بر این اساس، سیاستگذاری پولی ضمن اینکه در چارچوب سیاست‌ها و استراتژی‌های کلان اقتصادی کشور اتخاذ می‌شود، باید هماهنگ با آنها نیز باشد. در عین حال، چون مجموعه سیاست‌های برنامه ریزی شده کلان اقتصادی کشور که عمدتاً متکی به کنترل اداری قیمت‌ها و کنترل اداری نرخ‌های اعتبارات و سپرده‌ها، تصدی دولت در بسیاری از امور اقتصادی و اعطای سوبسید در بسیاری از موارد است، از این جهت این موارد باید در همه شئون اقتصادی کشور اعمال و اجرا شوند، لذا سیاست پولی نیز باید تحت همین شرایط اعمال و اجرا گردد. در نتیجه، اقتصاد برنامه ریزی شده که متکی بر چنین اصولی باشد، ممکن است در کوتاه مدت و به صورت موقت نتیجه بخش باشد، لکن در دراز مدت نه تنها نمی‌تواند از کارایی لازم برخوردار باشد، بلکه ممکن است نارسایی‌هایی را نیز ایجاد کند. نتایج تصمیمات شورای پول و اعتبار، یعنی در واقع نتایج تصمیمات سیاستگذار پولی نیز نمی‌تواند جدای از این نتیجه‌گیری باشد.

نکته مهم در اینجا اینست که بانک مرکزی (شامل شورای پول و اعتبار) با برخورداری از بدنه کارشناسی بسیار قوی، همواره تصمیماتی که در چارچوب اصول و شرایط مذکور در فوق می‌گیرد، در نوع خود تصمیمات بسیار مناسبی می‌باشد. البته باید یادآوری کرد که این تصمیمات هماهنگی و همخوانی با سایر تصمیمات سیاست کلان اقتصادی دارند و نتایج آن نیز، با توجه به کارشناسی قوی که از مسایل می‌شود، و همچنین تحت شرایط و اصول مذکور لاقلاً در کوتاه مدت نتایج خوبی را به بار می‌آورد، لکن در دراز مدت همانند سایر تصمیمات

● عملیات بانک‌ها در برخی از موارد با مشکلات و نارسایی‌هایی روبروست و این مشکلات از "نحوه اجرای" قانون و مقررات ناشی شده و چندان ربطی به خود قانون و مقررات یا به تصمیمات شورای پول و اعتبار ندارد.